

Soproni Egyetem
Közgazdaságtudományi Kar

**A nemzeti kisebbségek szerepe a határon átnyúló gazdasági
együttműködésben**

**A magyar-román határ menti térség elemzése
a 2007–2020 közötti időszakban**

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Istenes-Benczi Melinda

Sopron
2023

Doktori Iskola: Széchenyi István Gazdálkodás- és Szervezéstudományok

Vezetője: Prof. Dr. Obádovics Csilla

Program: Nemzetközi gazdaság és gazdálkodás

Témavezető: Dr. habil. Tóth Balázs István

.....

Témavezető támogató aláírása

1. A munka előzményei, a kitűzött célok

A határok a kontinens múltját és jelenét alakító szerepük miatt régóta az európai történelem tanulmányozásának középpontjában állnak. Az országhatárok mélyreható társadalmi és gazdasági következményekkel jártak, gyakran akadályt teremtettek a kereskedelem és a mozgás előtt, korlátozták a közeli települések hátszágait, valamint növelték a régiók közötti egyenlőtlenségeket és feszültségeket. Ezekre a kihívásokra válaszul az 1950-es években megalkották a „határok nélküli Európa” koncepcióját, amely kezdetben a szén és acél közös piacának létrehozására összpontosított, hogy ösztönözze a gazdasági együttműködést és megelőzze az európai nemzetek közötti jövőbeni konfliktusokat. Idővel ez a vízió kibővült, és magába foglalta az összes áru és szolgáltatás közös piacát, valamint az emberek és a tőke szabad mozgását.

A „határok nélküli Európa” megvalósíthatósága és érvényessége azonban továbbra is heves vita tárgyát képezi tudományos és szakpolitikai körökben. A létező szakirodalom ezt a diskurzust a határok megszüntetésére és újraalkotására ("debordering" és "re-bordering") irányuló tendenciák szemüvegén keresztül vitatta meg. Mindazonáltal konszenzus körvonalazódik abban, hogy a határok negatív hatásai regionális léptékben mérsékelhetők hatékony határon átnyúló együttműködések megalkotásával.

A határon átnyúló együttműködés a közös fellépések, projektek és programok elősegítését szolgálja a szomszédos országok területei között a közös kihívások kezelése érdekében, főként a gazdasági fejlődés, az infrastruktúra, a környezet, a kultúra és a biztonság területén. A konkrét kérdések kezelésén túl elősegíti a megértést, a közösségek közötti együttműködést és a regionális integrációt. Az EU területének 40%-át felölelő és lakossága 30%-ának otthont adó határrégiók jelentős potenciállal rendelkeznek az „Európai Unió laboratóriumaként”, nemcsak azért, mert ezeknek a régióknak lehetőségeket és magas életszínvonalat kell kínálniuk a 150 milliós lakosságuk számára, hanem azért is, mert ezeken a területeken látszanak meg leghamarabb az integrációt befolyásoló tényezők.

Noha a határon átnyúló együttműködés különböző aspektusairól jelentős

kutatások folytak, a téma összetettsége további elméleti keretek kialakítását és a határon átnyúló kapcsolatokat formáló tényezők átfogóbb feltárását teszi szükségessé. Ennek a megértésnek ki kell terjednie az e régiókra jellemző történelmi, gazdasági és térbeli összefüggések feltérképezésre, valamint ezeknek a határon átnyúló együttműködés dinamikájára gyakorolt hatására. Egyes kutatók már rámutattak, hogy a határon átnyúló együttműködést a kulturális identitás, a gazdasági gyakorlatok és a társadalmi kapcsolatok vezérelhetik, különösen a nemzeti kisebbségek körében. Ezt a szempontot azonban nem vizsgálták még meg elég alaposan. Ezt a kutatási úrt felismerve a jelen doktori értekezés a nemzeti kisebbségek, ezen belül is a határ menti magyarországi megyékben élő román kisebbség és a határ menti romániai megyékben élő magyar kisebbség szerepére fókuszál a határon átnyúló gazdasági együttműködésben a román-magyar határon 2007 és 2020 között lefedve azt a két már lezárt uniós programozási ciklust, amelyekben Magyarország és Románia mint uniós tagállam vett részt. A kutatás vegyes módszertanú megközelítést alkalmaz, amely magában foglalja a szakirodalmi áttekintést, a dokumentum-elemzést, az interjúkat, a fókuszcsoportos beszélgetést és a statisztikai elemzést azzal a céllal, hogy mélyebben megértse ezt az eddig hiányosan feltárt témát és hozzájáruljon a hatékonyabb határon átnyúló kezdeményezésekhez.

A nemzeti kisebbségek határon átnyúló gazdasági együttműködésben betöltött szerepének kutatása több okból is kulcsfontosságú. Egyrészt rávilágíthat a határon átnyúló együttműködést alakító történelmi, gazdasági és társadalmi tényezőkre. Másrészt arra is rámutathat, hogy hogyan lehet ezeket a csoportokat inkluzívan bevonni a határon átnyúló kezdeményezésekbe. Végül pedig elősegítheti a békét, a stabilitást és a szomszédos országok közötti együttműködést, különösen az EU-integráció keretében. A problémafelvetésre építve ez a kutatás a nemzeti kisebbségek szerepével foglalkozik a határon átnyúló gazdasági együttműködésben a magyar-román határon 2007 és 2020 között. Négy kutatási kérdés és ennek megfelelő hipotézis fogalmazódott meg:

Kutatási kérdés #1: Milyen változások jellemezték a magyar-román határképet (borderscape) 2007 és 2020 között?

Hipotézis #1: A magyar-román határkép (borderscape) több szempontból is jelentősen megváltozott, azonban ezek a változások többnyire a határ mindkét oldalán zajló önálló folyamatok, nem pedig egy összehangolt és tervezett együttműködés eredményei.

Kutatási kérdés #2: Milyen szerepet játszottak a nemzeti kisebbségek az INTERREG határon átnyúló gazdasági projektekben 2007 és 2020 között?

Hipotézis #2: A nemzeti kisebbségek csekély, bár pozitív szerepet játszottak az INTERREG határon átnyúló gazdasági projektekben, és különösen aktívak voltak azokban a gazdasággal kapcsolatos projektekben, amelyek természetüknél fogva előkészítő jellegűek voltak azzal az elsődleges céllal, hogy megteremtsék a szükséges feltételeket a további kezdeményezésekhez.

Kutatási kérdés #3: Hogyan jelentek meg a nemzeti kisebbségek a határmenti megyék fejlesztési stratégiáiban 2007 és 2020 között?

Hipotézis #3: A nemzeti kisebbségek gyakrabban és részletesebben azokban a megyékben kerültek említésre, ahol népességük jelentősebb volt, és ezek a dokumentumok több szempontból is elemzik a nemzeti kisebbségek szerepét; azonban általában az objektív és konkrét eszközök, amelyekkel ezek a csoportok a kitűzött célokat megvalósíthatták volna, többnyire hiányoztak.

Kutatási kérdés #4: Mi a nemzeti kisebbségek jelenlegi megítélése a határról, a szomszéd ország lakosairól és a határon átnyúló gazdasági együttműködésben betöltött saját szerepükről?

Hipotézis #4: A határ mindkét oldalán élő nemzeti kisebbségek a határon

átnyúló gazdasági együttműködést a határ menti életszínvonal javításának egy lehetséges eszközének tekintik; nyitottak szomszédaikkal szemben, de magát a határt illetően frusztrációt élnek meg, a saját szerepüket kritikusan érzékelik.

2. A kutatás módszertana

A kutatásban egy konstruktivista kutatási paradigmát választottam a kutatási kérdések legjobb megválaszolásához. Ez a filozófiai megközelítés a kutatók és a résztvevők közötti együttműködésen alapuló jelentésalkotást hangsúlyozza a kutatási folyamat során. A kutatás szempontjából azért alkalmas, mert lehetővé tette a magyar-román határvidéken élő nemzeti kisebbségek felfogásának és szerepeinek feltárását anélkül, hogy a saját előítéleteimet rákényszerítettem volna az adatokra. Ugyanakkor a konstruktivista megközelítésnek lehetnek potenciális hátrányai, mint például a kutatói elfogultság, a szelekciós torzítás vagy a nyelvi torzítás. E kockázatok mérséklése érdekében kritikus, átlátható és reflektív megközelítést alkalmaztam a saját gondolkodási folyamatomban és nagy hangsúlyt fektettem az etikai megfontolásoknak, mint például a beleegyezés kikérése és a résztvevők anonimitása.

A kutatás minőségének és mélységének biztosítása érdekében vegyes módszertant dolgoztam ki, amely különféle adatgyűjtési technikákat tartalmaz. Ezek közé tartozott egy szakirodalmi áttekintés, amely félig szisztematikus és integratív megközelítéseket is alkalmaz a témával kapcsolatos meglévő ismeretek kritikus elemzésére, és a szakirodalom hiányosságainak vagy módszertani problémáinak azonosítására.

A kutatás empirikus részében a román-magyar határ menti megyék fejlesztési stratégiáinak vizsgálatára kétféle dokumentumelemzési módszert alkalmaztam. A kutatás szempontjából releváns szavak és fogalmak kategorizálására kvalitatív és kvantitatív tartalomelemzést végeztem, különös tekintettel a nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos szövegrészekre. Az adatok elemzéséhez az NVivo narratívaelemző szoftvert használtam. Ezenkívül az Európai Területi Társulások (ETT vagy EGTC) projektjeit dokumentumelemzésnek vettem alá.

A kutatás kétféle kvalitatív módszert is magában foglalt: félig strukturált mélyinterjúkat és fókuszcsoportos beszélgetést. A félig strukturált interjúk azért bizonyultak helyénvaló választásnak, mert lehetővé tették a részletes ismeretek hatékony gyűjtését, valamint a résztvevők észleléseinek, percepció-

óinak rögzítését a kutatási kérdéshez kapcsolódó konkrét tételekre összpontosítva. Összesen 14 interjú készült román és magyar nyelven. Továbbá a mentális térképezési gyakorlattal kísért fókuszcsoportos beszélgetés eredményei kiegészítették ezen interjúk eredményeit.

A kutatásban jelentős szerepet kaptak a kvantitatív módszerek is. A statisztikai adatelemzés kulcsfontosságú volt a magyar-román határrégió nemzeti kisebbségeinek társadalmi-gazdasági jellemzőinek felméréséhez. A legfontosabb mutatók a terület, a népesség, a kisebbségi arányok, az egy főre jutó GDP, a nettó vándorlás, a munkanélküliségi ráta, a határon átnyúló forgalom, valamint a határmenti koncepcióhoz kapcsolódó adatok voltak. Ezen túlmenően az INTERREG Magyarország-Románia Határon Átnyúló Együttműködési Programok keretében a régióban 2007 és 2020 között megvalósult határon átnyúló projektek számszerű elemzésére is sor került. Ehhez 564 projektadatot elemeztem a hivatalos uniós adatbázisból.

A disszertáció felépítése a kutatási kérdések belső logikáját követte, a bevezetőnek, az irodalmi áttekintésének, a módszertannak, az empirikus kutatásnak, a diszkusszióknak, az új hozzájárulásoknak, a korlátoknak és a lehetséges jövőbeli kutatásoknak szentelt különálló fejezetekkel.

3. A kutatás eredményei

Az alábbiakban a kutatás főbb eredményeit a négy kutatási kérdés mentén foglalom össze. Minden táblázat előtt egy rövid összefoglaló bekezdés emeli ki az elsődleges megállapításokat. Ezt követően a könnyebb áttekinthetőség kedvéért a mellékelt táblázatokon belül a kutatási kérdéseket további rész-kérdésekre és megállapításokra bontottam, amelyek mindegyikével átfogóan foglalkozik a doktori kutatás.

2007 és 2020 között a magyar-román határkép (borderscape) jelentős átalakuláson ment keresztül, amely egy sor gazdasági, társadalmi és politikai dimenziót is felölel. Ebben az időszakban megszorodtak a határon átnyúló projektek, amelyek elősegítették a gazdasági együttműködést és a határ menti régiók lakosai közötti távolság és bizalom pozitív alakulását. Ugyanakkor a mérsékelt fennálló nemzetiségi feszültségek és a történelmi terhek is rányomják a bélyegüket a szomszédi kapcsolatokra. Ezen túlmenően az összeköttetést és a kereskedelmet javító infrastrukturális fejlesztések ebben az időszakban kulcsszerepet játszottak a régió alakításában. Az első kutatási kérdéssel kapcsolatos további megállapításokat az 1-es táblázat foglalja össze.

2007 és 2020 között a magyar-román határszakaszon élő nemzeti kisebbségek mérsékelt szerepet játszottak az INTERREG határon átnyúló gazdasági projektjeiben. Aktívan részt vettek kulturális identitásuk megőrzését és népszerűsítését célzó kezdeményezésekben, beleértve a kulturális eseményeket, hagyományőrző műhelyeket és oktatási programokat. Ezek a tevékenységek elősegítették a szomszédos régiók kisebbségi csoportjai közötti együttműködést. Ezen túlmenően ezek a határon átnyúló projektek pozitív hatást gyakoroltak a határ menti térség gazdasági fejlődésére, lehetőséget teremtve a kulturális turizmusra, a készségfejlesztésre és a határon átnyúló kapcsolatok erősítésére. Bár nem közvetlen gazdasági hajtóerők, ezek a kezdeményezések hozzájárultak a közösségek közötti bizalom növekedéséhez a gazdasági előnyök hosszútávú lehetőségével. Az együttműködés biztosítása érdekében ezek a projektek törekedtek a nemzeti kisebbségek kiegyensúlyozott bevonására, hangsúlyt fektettek a befogadó kulturális tevékenységekre, amelyek a

határ mindkét oldaláról összehozták az embereket, erősítették az együttműködést és inkluzív módon járultak hozzá a gazdasági fejlődéshez. A második kutatási kérdéssel kapcsolatos további eredményeket a 2-es táblázat foglalja össze.

A nemzeti kisebbségek képviselője a határ menti megyék fejlesztési stratégiáiban 2007 és 2020 között jelentős eltéréseket mutatott. Ezek a stratégiák értékes forrásként szolgáltak a nemzeti kisebbségek szerepének és képviselőjének megértéséhez a határon átnyúló gazdasági fejlődésben. A nemzeti kisebbségek említésének gyakorisága megyénként igen eltérő volt, egyes dokumentumok csak néhány hivatkozást, mások pedig számos említést tartalmaztak. Az említések pusztán előfordulása azonban nem mindig tükrözte a nemzeti kisebbségeknek tulajdonított fontosságot vagy jelentőséget az adott fejlesztési stratégián belül. A mélyebb megértés érdekében kulcsfontosságú volt figyelembe venni a nemzeti kisebbségeknek tulajdonított kontextust és a nekik szánt szerepeket ezekben az említésekben.

Emellett jelentős különbségek voltak a román és a magyar megyei stratégiák között a nemzeti kisebbségekkel és a határon átnyúló együttműködéssel kapcsolatos megközelítésükben. A romániai megyei stratégiák gyakran kapcsolták a magyar kisebbséget a határon átnyúló együttműködéshez, és pozitívan értékelték azokat. Ezzel szemben a magyar megyei stratégiák jellemzően nem említették ebben az összefüggésben a román kisebbséget, inkább a területi identitásra és a határon átnyúló kapcsolatokra helyezték a hangsúlyt. Ezek a megkülönböztetések rávilágítanak a nemzeti kisebbségi képviselő és a határon átnyúló együttműködés eltérő megközelítésére a két régióban. A harmadik kutatási kérdéssel kapcsolatos további megállapításokat a 3-as táblázat foglalja össze.

A román-magyar határmenti régió nemzeti kisebbségeinek jelenlegi megítélése a határról, a szomszéd országban élőkről és a határon átnyúló gazdasági együttműködésben betöltött saját szerepükről sokrétű. A határészlelést befolyásoló tényezők a történelmi események, a határok átjárhatósága, valamint a (szak)politikai diskurzus és intézmények. A polgárok véleménye a határról

eltérő, egyesek az együttműködés és a kereskedelem akadályát, míg mások a határon átnyúló együttműködés lehetőségét látják benne. A kétnyelvű lakosok és a határon átnyúló hálózattal rendelkezők gyakran hidat képeznek a két ország között, elősegítve az együttműködést. Ugyanakkor bizonyos mértékű frusztráció tapasztalható Románia késedelmes schengeni csatlakozása miatt, ami hátráltatja a jószomszédi kapcsolatokat és a határon átnyúló együttműködés kialakulását.

A határ menti régióban élők főként kétféleképpen érzékelik szomszédait: együttműködő partnerként vagy versenytársként. Egyesek a szomszédokat együttműködő partnereknek tekintik különböző kezdeményezésekben, beleértve a határon átnyúló projekteket és gazdasági tevékenységeket. Létezik azonban egy versengőbb értelemezés is, különösen az üzleti kapcsolatokban, ahol a világnézet, a rendszerek és az üzleti kultúra különbségei kihívásokat jelenthetnek. Összességében elmondható, hogy a határ mindkét oldalán, így a nemzeti kisebbségek között is jó a bizalom szintje, de nem biztos, hogy ez közvetlenül lefordítódik az üzleti kapcsolatokra is, ahol az óvatosság hátráltathatja a határon átnyúló gazdasági együttműködést. A negyedik kutatási kérdéssel kapcsolatos további megállapításokat a 4-es táblázat foglalja össze.

Kutatási kérdés #1: Milyen változások jellemezték a magyar-román határképet (borderscape) 2007 és 2020 között?	
Alkérdések	Főbb megállapítások
Milyen változások voltak megfigyelhetők a gazdasági együttműködésben és a határon átnyúló projekteknél 2007 és 2020 között a magyar-román határon?	2007 és 2020 között megszorodtak a határon átnyúló, a gazdasági együttműködést elősegítő projektek és kezdeményezések. Ezek közé tartoztak az olyan uniós programok által finanszírozott projektek, mint az INTERREG, valamint az Eurorégiók és az Európai Területi Társulások részvétele különböző kezdeményezésekben. Ezek a tevékenységek azonban gyakran az előkészítő munkára összpontosítottak, nem pedig a közvetlen gazdasági együttműködésre, és hatásuk korlátozott maradt.
Hogyan változott 2007 és 2020 között a távolságról, a kölcsönös bizalomról és a másságról alkotott kép a magyar-román határvidéken élők körében?	Az elemzett időszak alatt a térség a távolság és a kölcsönös bizalom megítélésében is változásokon ment keresztül. Noha hiányoztak a szisztematikusan gyűjtött adatok, a kutatás kimutatta, hogy az olyan tényezők, mint a mentális távolság, a kölcsönös bizalom és a másság észlelése továbbra is befolyásolták a határon átnyúló interakciókat. A 2022-ben végzett mentális térképezés során kiderült, hogy az egyének eltérően határozzák meg a határ régiót, ami a percepciók változását jelzi.
Melyek voltak a magyar-román határ régió fejlődésének legfontosabb kihívásai és sikerei a 2007-től 2020-ig tartó időszakban?	Az elemzett időszak kihívásokat és sikereket is hozott a magyar-román határ régió számára. A kihívások közé tartoztak a gazdasági egyenlőtlenségek, az agyelszívás, az infrastruktúra korlátai és a kormányzás gyengeségei. Sikereket tapasztaltak azonban a gazdaságfejlesztésben az uniós programok, a kulturális csereprogramok és az infrastrukturális projektek révén. Ezek az eredmények megmutatták a határon átnyúló együttműködésben és a közös kihívások kezelésében rejlő lehetőségeket.
Milyen infrastrukturális változások, fejlesztések történtek a magyar-román határ régióban 2007 és 2020 között?	A határ régió infrastrukturális változásai és fejlesztései között olyan projektek szerepeltek, mint a vasúti határátkelőhelyek korszerűsítése, a közlekedési kapcsolatok fejlesztése, valamint a tranzitidő és a szállítási költségek csökkentése. Ezek az infrastrukturális projektek az összeköttetés javítását, a határon átnyúló kereskedelem ösztönzését és a gazdasági együttműködés elősegítését célozták a 2007 és 2020 közötti időszakban.

1. táblázat. Kutatási kérdés #1, Alkérdések, Főbb megállapítások

Kutatási kérdés #2: Milyen szerepet játszottak a nemzeti kisebbségek az INTERREG határon átnyúló gazdasági projektekben 2007 és 2020 között?	
Alkérdések	Főbb megállapítások
Hogyan vonják be a magyar-román határszakaszon élő nemzeti kisebbségeket a határon átnyúló projektekbe?	A nemzeti kisebbségek főként olyan kezdeményezéseken keresztül vesznek részt határon átnyúló projektekben, amelyek célja kulturális identitásuk megőrzése és népszerűsítése. Ezek a projektek gyakran kulturális események, hagyományos műhelyek és oktatási programok szervezését foglalják magukban, amelyek elősegítik a szomszédos régiók kisebbségi csoportjai közötti együttműködést.
Milyen hatással vannak a határ menti térség gazdasági fejlődésére a magyar-román határszakaszon a nemzeti kisebbségeket érintő, határon átnyúló projektek?	A nemzeti kisebbségeket érintő, határon átnyúló projektek pozitívan befolyásolhatják a gazdasági fejlődést azáltal, hogy lehetőséget teremtenek a kulturális turizmusra, a készségfejlesztésre és a határon átnyúló kapcsolatok erősítésére. Bár ezek a projektek nem mindig járulnak hozzá közvetlenül a gazdasági növekedéshez, döntő szerepet játszanak a közösségek közötti bizalom és együttműködés kialakításában, ami hosszú távú gazdasági előnyökhöz vezethet.
Hogyan egyensúlyozzák a határon átnyúló projektek a nemzeti kisebbségek bevonását a szomszédos régiók közötti együttműködés biztosítása érdekében?	A határon átnyúló projektek célja a nemzeti kisebbségek részvétele közötti egyensúly megteremtése a kulturális csere és együttműködés előmozdításával, miközben elkerüli valamely csoport dominanciáját. Gyakran olyan kulturális tevékenységekre helyezi a hangsúlyt, amelyek a határ mindkét oldaláról összehozzák az embereket, így erősítik az együttműködést, és kiegyensúlyozottan és befogadó módon járulnak hozzá a gazdasági fejlődéshez.

2. táblázat. Kutatási kérdés #2, Alkérdések, Főbb megállapítások

Kutatási kérdés #3: Hogyan jelentek meg a nemzeti kisebbségek a határ menti megyék fejlesztési stratégiáiban 2007 és 2020 között?	
Alkérdések	Főbb megállapítások
Miért racionális választás a megyék stratégiai fejlesztési dokumentumainak elemzése a nemzeti kisebbségek szerepének megértéséhez a határon átnyúló gazdaságfejlesztésben?	A megyék fejlesztési stratégiái lokalizált, szakpolitika-központú és kontextuálisan releváns információforrást kínálnak a nemzeti kisebbségek szerepének és képviselőitük megértéséhez a határon átnyúló gazdasági fejlődésben.
Milyen gyakran szerepeltek a nemzeti kisebbségek a megyék stratégiai dokumentumaiban?	Az említések fajlagos száma és a hivatkozások sűrűsége megyénként igen eltérő volt, egyes dokumentumok csak néhányszor, míg mások számos hivatkozást tartalmaztak. Az említések pusztán gyakorisága azonban nem feltétlenül jelzi a nemzeti kisebbségek fontosságát vagy jelentőségét az átfogó fejlesztési stratégián belül. Az árnyaltabb megértés érdekében elengedhetetlen figyelembe venni a nemzeti kisebbségeknek tulajdonított kontextust és szerepeket ezekben az említésekben.
Hogyan említik a nemzeti kisebbségeket ezekben a megyei stratégiai dokumentumokban?	A nemzeti kisebbségek jelentősége bizonyos esetekben idővel megnőtt ezekben a dokumentumokban.
Miben térnek el a román és a magyar megyék a nemzeti kisebbségekkel és a határon átnyúló együttműködéssel kapcsolatos megközelítésükben a fejlesztési stratégiák tükrében?	A romániai megyei stratégiák gyakran kapcsolják a magyar kisebbséget a határon átnyúló együttműködéshez, és pozitívan tekintenek rájuk. Ezzel szemben a magyar megyestratégiák ebben az összefüggésben általában nem említik a román kisebbséget, inkább a területi identitásra és a határon átnyúló kapcsolatokra helyezik a hangsúlyt.

3. táblázat. Kutatási kérdés #3, Alkérdések, Főbb megállapítások

Kutatási kérdés #4: Mi a nemzeti kisebbségek jelenlegi megítélése a határról, a szomszéd ország lakosairól és a határon átnyúló gazdasági együttműködésben betöltött saját szerepük-ről?	
Alkérdések	Főbb megállapítások
Melyek a határészlelést leginkább befolyásoló tényezők a román-magyar határ menti régióban?	Három kulcsfontosságú tényező befolyásolja a határérzékelést: a történelem, a határok átjárhatósága, valamint a politikai diskurzus és intézmények. A történelmi események, beleértve a konfliktusokat és az egyezményeket, alakítják az emberek kollektív identitását és a határról alkotott képét. A határ átjárhatósága, akár kemény vonalnak, akár nyitott átjárónak tekintjük, jelentősen befolyásolja azt, hogy az egyének hogyan érzékelik azt. A politikai diskurzus és intézmények is szerepet játszanak a határészlelés alakításában, hiszen befolyásolhatják, hogy a határok nyitottak vagy zártak.
Hogyan látják a határt a magyar-román határ menti régióban élők?	A polgárok határról alkotott elképzelései igen eltérőek. Egyesek a határt az együttműködés és a kereskedelem akadályának tekintik, míg mások a határon átnyúló együttműködés lehetőségének fogják fel. A kétnyelvű lakosok és a határon átnyúló hálózattal rendelkezők valódi hídként szolgálhatnak a két ország között, és elősegíthetik az együttműködést. A határok hidakként való felfogása gyakran összefügg az együttműködést elősegítő nem állami szereplőkkel.
Hogyan befolyásolja Románia késedelmes csatlakozása a schengeni övezethez a szomszédok megítélését és a határon átnyúló együttműködést?	Románia késedelmes csatlakozása a schengeni övezethez frusztrációt okoz a magyar-román határrégió lakosaiban. Bár közvetlenül nem befolyásolja a szomszédok megítélését, de lassítja a jószomszédi kapcsolatok és a határon átnyúló együttműködés kialakulását.
Hogyan látják a határ menti lakosok a szomszédait?	A határ menti régióban élők főként két különböző módon tekintenek a szomszédokra: együttműködő partnerként és versenytársként. Egyesek partnereiknek tekintik szomszédjaikat, akikkel együtt tudnak működni különféle kezdeményezésekben, beleértve a határon átnyúló projekteket és gazdasági tevékenységeket. Azonban kimutatható egyfajta versengés is, különösen az üzleti kapcsolatokban.
Van-e bizalom a határ mindkét oldalán élők között, különösen a nemzeti kisebbségek között?	Általában jó szintű a bizalom a határ mindkét oldalán élők között, beleértve a nemzeti kisebbségeket is. A lakosok szívesen vesznek részt az együttműködés és cserék különböző formáiban, például használt autókat vásárolnak a másik oldalról. Az üzleti kapcsolatokban azonban előfordulhat, hogy a bizalom nem univerzális, és az óvatosság hátráltathatja a határon átnyúló gazdasági együttműködést.

4. táblázat. Kutatási kérdés #4, Alkérdések, Főbb megállapítások

4. Új tudományos eredmények és tézisek

Ez a doktori értekezés sokrétű tudományos hozzájárulást kínál. Egyrészt bővíti az elméleti tudást a tapasztalatok beépítésével a határmenti kutatásokba, szélesítve ezzel az elméleti ismereteket ezen a területen. A román-magyar határrégió történeti-leíró elemzésein túllépve, van Houtum tipológiáját, valamint a CESCO Területi Hatásvizsgáló eszközt erre a konkrét esetre adaptálva a dolgozat friss és szintetizált betekintést nyújt a magyarországi román kisebbség szerepébe, illetve a romániai határmenti megyék magyar közösségének szerepébe a határon átnyúló gazdasági együttműködésben 2007 és 2020 között.

A doktori kutatás a legfontosabb kutatási kérdések megválaszolásával a szakirodalom lényeges hiányosságait kívánja orvosolni. Figyelemre méltó, hogy 2007 és 2020 között jelentős változások mentek végbe a magyar-román határon, különösen egyes társadalmi-gazdasági mutatókban. Ezek a változások elsősorban a határ mindkét oldalán lezajló önálló folyamatok, nem pedig az összehangolt és tervezett együttműködés eredményeként jöttek létre. Ennek ellenére a nemzeti kisebbségek szerény, de pozitív szerepet játszottak az INTERREG határon átnyúló gazdasági projektjeiben. Különösen aktívak voltak a gazdasággal kapcsolatos előkészítő projektekben, amelyek célja a későbbi kezdeményezésekhez szükséges feltételek megteremtése volt.

A megyei fejlesztési stratégiákban a nemzeti kisebbségek azokban a megyékben kaptak részletesebb reprezentációt, ahol népességük nagyobb. Ezekben a dokumentumokban a nemzeti kisebbségeket általában pozitívan ábrázolták, olyan értéknek tekintve rájuk, amelyet erősségeik hangsúlyozásával ki lehetne használni. Noha egyes dokumentumok fenyegetésként vagy gyengeségként emelték ki őket, nem ez volt az uralkodó kép. A megyei fejlesztési stratégiákban azonban ritkán találni olyan konkrét eszközöket, amelyek lehetővé tennék ezeknek a csoportoknak a kitűzött célok elérését a határon túli régió egészének érdekében.

A dolgozat feltárja, hogy a határ mindkét oldalán élő nemzeti kisebbségek a határ menti gazdasági együttműködést a határ menti területek életszínvo-

nalának javításának eszközeként tekintik. Nyitottaknak tűntek szomszédaik felé, bár egymásnak ellentmondó felfogások léteztek, egyesek versenytársnak, mások együttműködő partnernek tekintették a szomszédokat. Magának a határnak a megítélése egységesebb volt, és csalódottság jellemezte, amelyet Románia késedelmes csatlakozása a schengeni övezethez tovább súlyosbított. A nemzeti kisebbségek önfelfogását illetően – amellet, hogy hídként tekintenek rájuk a két ország között – a kutatás egy kritikusabb nézetre is rávilágít, ami arra utal, hogy szerepüket nem teljesen sikerült eddig tartalommal feltölteni.

A kutatás másik tudományos hozzájárulása a magyar-magyar vagy a román-román kapcsolatok aránytalan erősödésében rejlő potenciális veszély felismerése. Az ilyen egyensúlyhiányok feszültségekhez és konfliktusokhoz vezethetnek a határvidéken. Úgy tűnik azonban, hogy ebben az esetben a nemzeti kisebbségek bevonása viszonylag kiegyensúlyozott volt, és nem eredményezett túlzottan domináns vagy tematizált magyar-magyar vagy román-román tevékenységet, ami arra utal, hogy azok valószínűleg a határ menti együttműködést és a gazdasági fejlődést erősítették a határ menti térségben.

Végül a dolgozat módszertanilag is hozzájárul a szakirodalomhoz egy egyedi vegyes módszertan bevezetésével. Bár nem teljesen újszerű, ez a vegyes módszertan egyesíti az interjúkat, fókuszcsoportos beszélgetést, dokumentumelemzést, statisztikai módszereket és numerikus projektelemzést egy irodalmi áttekintéssel, lehetővé téve az adatok háromszögelését. Ezen túlmenően, a kutatáshoz tervezett konkrét benchmarkokat a tudományos közösség tovább tesztelheti és finomíthatja.

A munka bizonyított tézisei a következők:

Kérdés #1: Milyen változások jellemezték a magyar-román határképet (borderscape) 2007 és 2020 között?

Tézis #1: A magyar-román határregió határképe (borderscape) jelentős átalakuláson ment keresztül, de ezek a változások elsősorban a határ két oldalán egymástól függetlenül zajló, különálló fejleményekből fakadtak,

nem pedig tudatos és összehangolt együttműködés eredményeként.

Kérdés #2: Milyen szerepet játszottak a nemzeti kisebbségek az INTERREG határon átnyúló gazdasági projekteken 2007 és 2020 között?

Tézis #2: A nemzeti kisebbségek szerény, de jótékony hatást gyakoroltak az INTERREG határon átnyúló gazdasági kezdeményezéseire, jelentős szerepvállalásuk elsősorban az előzetes gazdaságfókuszú projekteken összpontosult, amelyek célja a későbbi kezdeményezések alapjainak megteremtése volt.

Kérdés #3: Hogyan jelentek meg a nemzeti kisebbségek a határ menti megyék fejlesztési stratégiáiban 2007 és 2020 között?

Tézis #3: Azokban a megyékben, ahol nagyobb a nemzeti kisebbségek jelenléte, ezek a csoportok gyakrabban és átfogóbban kaptak említést a dokumentumokban. Míg ezek a dokumentumok különböző szempontok szerint elemezték a nemzeti kisebbségek szerepét, nem volt gyakori, hogy nevesítsék azokat a konkrét és gyakorlati eszközöket, amelyek segítségével ezek a csoportok elérhették meghatározott céljaikat.

Kérdés #4: Mi a nemzeti kisebbségek jelenlegi megítélése a határról, a szomszéd ország lakosairól és a határon átnyúló gazdasági együttműködésben betöltött saját szerepükről?

Tézis #4: A határ mindkét oldalán élő nemzeti kisebbségek a határon átnyúló gazdasági együttműködést a határ menti térség életszínvonalának emelésének eszközeként tekintik, nyitottságot mutatnak szomszédaikkal szemben, miközben frusztrációt élnek át magával a határral kapcsolatban, és kritikusan értékelik saját szerepüket.

5. Következtetések és javaslatok

A doktori kutatásnak a tudományos hozzájárulása mellett számos szakmai vonatkozása is van, különösen a területfejlesztés és a szakpolitika-alkotás területén. A kutatás azt sugallja, hogy a gazdasági fejlődés jobban elősegíthető a nemzeti kisebbségeket érintő, határon átnyúló együttműködéssel. Ez a felismerés olyan stratégiák kidolgozásához vezetheti a szakpolitikai döntéshozókat, amelyek a magyarországi román közösségek és a romániai határ menti régiókban élő magyar közösségek erősségeit kölcsönös előnyök érdekében hasznosítják, végső soron elősegítve a befogadó és méltányos társadalmakat.

A tanulmány azonosítja a nemzeti kisebbségek határon átnyúló gazdasági fejlődésbe való bevonásának akadályait és hiányosságait is. A (szak)politikai döntéshozók ezeket az eredményeket felhasználhatják ezeknek a kérdéseknek a kezelésére, hangsúlyozva annak szükségességét, hogy a határ menti megyei fejlesztési stratégiák konkrét, a nemzeti kisebbségek érdekeivel kapcsolatos célkitűzéseket is tartalmazzanak. A kutatás rávilágít annak fontosságára, hogy olyan kereteket hozzanak létre, amelyek lehetővé teszik a nemzeti kisebbségek számára, hogy hidat képezzenek a két ország között.

Emellett a kutatás rávilágít a politikai vonatkozásokra, hangsúlyozva, hogy a politika jelentősen befolyásolja a nemzeti kisebbségek megítélését és a határon átnyúló gazdasági együttműködést. A határ menti területek megválasztott vezetőinek ösztönözniük kell azokat a törekvéseket, amelyek elősegítik a partnerséget és az együttműködést a kölcsönösen előnyös együttműködés érdekében. Helyi szinten a különböző szervezetek és entitások, köztük a Kereskedelmi Kamarák, az Eurorégiók, az önkormányzatok, az iskolák, az egyetemek, a vállalatok, a civil szervezetek és az egyházak felelősek a tudásszerzésben és a kapacitásépítésben. A határ mindkét oldalán élő közösségek közötti szorosabb emberek közötti kapcsolatok különböző típusú határon átnyúló gazdasági együttműködésekhez vezethetnek. Az oktatás és a személyre szabott tanfolyamok felhívhatják a figyelmet a határon átnyúló együttműködési projektek hatékony tervezésére és végrehajtására.

Összefoglalva, ez a doktori kutatás a nemzeti kisebbségek szerepét tárja

fel a határon átnyúló gazdasági együttműködésben a magyar-román határon 2007-től 2020-ig. A kutatási módszertan vegyes módszert alkalmaz, amely egyesíti a szakirodalmi áttekintést, dokumentumelemzést, interjúkat, fókusz-csoportos beszélgetést, statisztikai elemzést és numerikus projektelemezést. Négy kutatási kérdéssel foglalkozik, kiemelve a határrégióban bekövetkezett változásokat, a nemzeti kisebbségek szerepét a határon átnyúló projektekben, reprezentációjukat a fejlesztési stratégiákban, valamint jelenlegi percepcióikat. A kutatás szakmai vonatkozásai között szerepel a nemzeti kisebbségeket mélyebben bevonó, határon átnyúló együttműködésen keresztüli gazdasági fejlődés lehetősége, valamint egyedi perspektíváik és képességeik megértésének fontossága a szakpolitikai döntéshozatalban.

6. Publikációk

1. Benczi, M. (2023). Outlining the main perception strands on the Hungarian-Romanian border. *Frontières en mouvement (FRONTEM): Which Models of Cross-Border Cooperation for the EU?* (megjelenés alatt)
2. Benczi, M., Tóth, B. (2023). A nemzeti kisebbségek szerepe a magyar-román határon átnyúló gazdasági együttműködésben a 2007-2020 közötti időszak megyei fejlesztési dokumentumaiban. *Pro Publico Bono: Magyar Közigazgatás* (2). (megjelenés alatt)
3. Benczi, M. (2023). The Role of EGTCs and Euroregions in Economic Cooperation Across the Hungarian-Romanian Border Between the Period 2007-2020. *Társadalom – Gazdaság – Természet: Szinergiák A Fenntartható Fejlődésben (Nemzetközi tudományos konferencia a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából)* (pp. 531–539). http://doi.org/10.35511/978-963-334-450-7_s10_Benczi
4. Benczi, M. (2022). Mikhailova, E., Garrard, J. (eds.) (2021): Twin Cities across Five Continents. Interactions and Tensions on Urban Borders (Routledge, New York, p. 350). *Tér És Társadalom*, 36(2), 150–153. <http://doi.org/10.17649/TET.36.2.3433>
5. Benczi, M. (2022). A nemzeti kisebbségek szerepe a magyar–román határon átnyúló gazdasági együttműködésben a 2007–2020 közötti időszak fő fejlesztési dokumentumaiban *Társadalom – Gazdaság – Természet: Szinergiák A Fenntartható Fejlődésben (Nemzetközi tudományos konferencia a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából) - Programfüzet és előadáskivonatok* (p. 146).
6. Benczi, M. (2021). Achievement (un)locked: how did the COVID-19 global pandemic change the narrative of cross-border cooperation?. *Challenges in the Carpathian Basin: global challenges - local answers:*

interdependencies or globalisation?: 15th International Conference on Economics and Business (pp. 1111–1139).

7. Benczi, M., Ocskay, Gy. (2021). The evolution of cross-border cooperation in Hungary. *Észak-Magyarországi Stratégiai Füzetek*, 18(2), 54–67. <http://doi.org/10.32976/stratfuz.2021.35>